

UO‘K: 338.48:504

**O‘ZBEKISTONNING EKOLOGIK XAVF OSTIDAGI
HUDUDLARIDA “REGENERATIV TURIZM” KONSEPSIYASINI
QO‘LLASH IMKONIYATLARI (OROLBO‘YI VA TOG‘LI
QISHLOQLAR MISOLIDA)**

Jabborova Dilobarxon G‘ayratjon qizi

Turizm va mehmondo‘stlik mutaxassisligi magistri

(Mustaqil izlanuvchi)

E-mail: dilobarbekmirzayeva3@gmail.com

+99893 336 63 69

***Annotatsiya.** Tezisdagi barqaror va regenerativ turizm konsepsiyalari o‘rtasidagi farq izohlanib, regenerativ yondashuvni Orolbo‘yi va tog‘li qishloqlarda qo‘llash modeli asoslanadi. Orolbo‘yi uchun sayyoh ishtirokini qurigan dengiz tubini o‘simlik bilan qoplash ishlariga bog‘lovchi mexanizm, tog‘li hududlar uchun jamoaviy turizm (CBT) asosidagi chiqindisiz marshrutlar taklif etiladi. Model “Yashil makon” umummilliy loyihasi bilan uyg‘unlashtiriladi. Tadqiqot ikkilamchi ma’lumotlar tahliliga tayanadi.*

***Kalit so‘zlar:** regenerativ turizm, Orolbo‘yi, ekologik tiklanish, net-positive impact, CBT, mahalliy hamjamiyat.*

Kirish va dolzarblik. Barqaror turizm mavjud holatni saqlashga, ya’ni tabiatga yetkaziladigan zararni nolga yaqinlashtirishga yo‘naltirilgan. Regenerativ turizm esa bundan bir pog‘ona yuqorida turadi: tashrif ekotizim va mahalliy jamoa uchun sof ijobiy ta’sir (net-positive impact) manbaiga aylanishi, ya’ni sayyoh ketgach, tuproq, o‘simlik qoplami va jamoaning tadbirkorlik salohiyati oldingidan yaxshiroq holatda bo‘lishi kerak (Bellato va boshq., 2023). Mualliflar barqarorlik kun tartibi ko‘pincha iqtisodiy o‘sishga xizmat qildirilib,

atrof-muhit buzilishi va ijtimoiy tengsizlikni chuqurlashtirgani uchun tanqid qilinishini eslatadi; regenerativ yondashuv aynan shu bahsga javob sifatida paydo bo'lgan.

O'zbekistonda bu farq amaliy ahamiyat kasb etadi. Orol dengizi hajmining taxminan 90 foizini yo'qotgan, qurigan tubda Orolqum cho'li shakllanib, undan ko'tarilayotgan tuz va chang Qoraqalpog'iston aholisi salomatligiga xavf solmoqda; Mo'ynoq esa qirg'oqdan yuz kilometrdan ortiq uzoqlikda qolgan (Mammetova va boshq., 2026). BMT Bosh Assambleyasi 2021-yil 18-mayda Orolbo'yini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e'lon qildi (A/RES/75/278). Tog' va tog'oldi qiyaliklarida esa o'simlik qoplamining buzilishi tuproq eroziyasini kuchaytiruvchi asosiy omillardan biri bo'lib, nazoratsiz rekreatsiya yuklamasi bu jarayonni tezlashtirishi mumkin. Bunday hududlarda "zarar yetkazmaslik" yetarli emas: turizm tiklash ishining moliyaviy va tashkiliy manbaiga aylanishi lozim.

Maqsad va metodologiya. Tadqiqot maqsadi ekologik xavf ostidagi hududlarda ekotizimlarni va mahalliy hamjamiyat faoliyatini qayta tiklashga xizmat qiluvchi regenerativ turizm modelini asoslashdan iborat. Qiyosiy tahlil, keys-stadi va tizimli tahlil usullaridan foydalanildi; ilmiy adabiyot, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari asos qilib olindi. Sotsiologik tahlil (sayyohlar va mahalliy aholi orasida so'rov) tadqiqotning keyingi bosqichi sifatida rejalashtirilgan, shu sababli quyidagi model tavsiyaviy xarakterga ega.

Asosiy natijalar. *1-keys: Orolbo'yi (Mo'ynoq).* Mintaqada sayyohlik jozibasi hozircha kema qabristoni, muzey va festival kabi "falokat guvohligi"ga tayanadi. Mammetova va boshq. (2026) shunday yondashuvdan regeneratsiyaga asoslangan boshqaruvga o'tish zarurligini asoslaydi; ularning ta'kidlashicha, 2018-yildan buyon

qurigan tubda 1,7 million hektardan ortiq cho'l o'simliklari, birinchi navbatda saksovul ekilgan. Shu tajribaga tayanib "1 sayyoh – 1 saksovul" modeli taklif etiladi: ko'chat qiymati tur narxiga kiritiladi, ekish mutaxassis o'rmon xo'jaligi nazoratida amalga oshiriladi, sayyoh esa ishtirokchi, moliyalashtiruvchi va monitoring guvohi rolini oladi. Ekilgan maydon geolokatsiya bilan qayd etilib, ko'chatlarning omon qolishi kuzatib boriladi. Uy mehmonxonalari, yurta lagerlari, gidlik va ko'chatchilik mahalliy aholiga daromad manbai bo'ladi. Model PF-199-son Farmon 8-ilovasidagi 2024–2028-yillarda Orolbo'yi mintaqasini barqaror rivojlantirish milliy dasturi hamda "Yashil makon" loyihasi bilan bog'lanadi. Asosiy cheklov: uzoq masofali parvoz emissiyasi "last-chance" turizmning o'ziga xos ziddiyati sanaladi, shu bois model uzoq qolish va mahalliy xarajatlarni rag'batlantirishga qurilishi kerak.

2-keys: tog'li qishloqlar. Bu yerda regeneratsiya ikki yo'nalishda tashkil etiladi. Birinchisi — eko-marshrutlarda chiqindisiz (zero-waste) tamoyili: "olib kirilgan narsa olib chiqiladi", qayta ishlatiladigan idishlar, oziq-ovqat qoldig'ini kompostlash, marshrutda bir vaqtda ruxsat etilgan sayyohlar sonining belgilanishi. Ikkinchisi — CBT doirasida tabiatni tiklash: qiyaliklarda mahalliy turlardan ko'chat ekish, yaylov yuklamasini tartibga solish, daromadning belgilangan ulushini qishloq tiklash jamg'armasiga yo'naltirish. Muhim jihat shundaki, qarorlar qabul qilishda qishloq jamoasi kuzatuvchi emas, mulkdor va boshqaruvchi maqomida bo'ladi; Bellato va boshq. (2023) regenerativ turizmning o'zagini aynan shu tizimli, jamoaga tayangan yondashuvda ko'radi.

Xulosa va amaliy takliflar. Regenerativ turizm ekologik xavf ostidagi hududlarda turizmni tabiiy muhitni tiklash vositasiga aylantirish imkonini beradi. Quyidagi uch taklif ilgari suriladi.

Birinchidan, Turizm qo‘mitasi Orolbo‘yi yo‘nalishidagi tur paketlari uchun “regenerativ komponent” mezonini (tiklash badali, mahalliy xizmatlar ulushi, chiqindisiz standart) ishlab chiqib, mehmonxona va tur operatorlarini shu asosda sertifikatlashi maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi turistlar ishtirokida ekilgan maydonlarni “Yashil makon” elektron platformasida alohida hisobga olib, omon qolish ko‘rsatkichlari bo‘yicha monitoring yuritishi kerak. Uchinchidan, ikkala idora hamkorlikda 2–3 ta tog‘li qishloqda CBT asosidagi regenerativ marshrutlar pilotini o‘tkazib, qabul qilish sig‘imi va jamg‘arma mexanizmi natijalarini baholashi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining A/RES/75/278-son rezolyutsiyasi “Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e‘lon qilish to‘g‘risida”. 2021-yil 18-may.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 23-noyabrdagi PF-199-son Farmoni “Respublikada yashillik darajasini yanada oshirish, “Yashil makon” umummilliy loyihasini izchil amalga oshirish orqali ekologik barqarorlikni ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”. <https://lex.uz/docs/-6673808>

3. Bellato L., Frantzeskaki N., Nygaard C. A. Regenerative tourism: a conceptual framework leveraging theory and practice // *Tourism Geographies*. 2023. Vol. 25, No. 4. P. 1026–1046. DOI: 10.1080/14616688.2022.2044376

4. Mammetova B. I., Agzamova N. G., Bekmuradova L. T., Golisheva E. V., Mamatov D., Qodirov A. A. Coastal tourism without a coast: rethinking sustainable tourism on the receding shores of the Aral Sea

under climate change // *Frontiers in Sustainable Tourism*. 2026. Vol. 5. Art. 1911679. DOI: 10.3389/frsut.2026.1911679

5. Valieva, F. R. (2018). The importance of educational content in preparation of competitive personnels. In 2nd International Conference bridge to science: research works San Francisco, USA February (Vol. 28, pp. 121-122).

6. Botiraliyevna, A. M., Bohodirovna, S. D., Yoqubovich, N. H., Abdulhafizovna, M. Z. M., & Akbarovna, A. S. (2025). Methods Of Implementing Steam Educational Technologies In Primary Education. *The Review of Diabetic Studies*, 684-689.

7. Valiyeva, F. R., & Sharipova, G. N. Innovative technologies in improving the management of preschool educational organizations. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)* DOI, 10.

8. Rashidovna, F. V., & Saloxiddinova, R. S. (2022). INNOVATIVE APPROACHES TO PRESCHOOL EDUCATION MANAGEMENT. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(4).

9. Valiyeva, F. R. (2022). Management of preschool education. Study guide.-Tashkent: Fan Ziya publishing house.